

**Әкімшілік құқық / Administrative law /
Административное право**

МҒТАР 10.07.33

<https://doi.org/10.32523/2616-6844-2025-152-3-46-62>

Ғылыми мақала

**Лудоманияның алдын алу: мемлекеттік саясат пен құқықтық
реттеудің өзекті мәселелері**

Б.А. Сериев^{*1}, М.А. Толеген², Б.Р. Таубаев³

¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

²С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан

³І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

(e-mail: ¹seriev_bolat@mail.ru, ²www.vku.edu.kz, ³t_bauka1114@mail.ru)

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік саясат және құқықтық реттеу тұрғысында ойынға тәуелділіктің алдын алу-дың өзекті мәселелері талданады. Құмар ойындарға тәуелділік әртүрлі мемлекеттік мекемелерде пәнаралық көзқарас пен үйлестірілген күш-жігерді қажет ететін күрделі әлеуметтік және медициналық мәселе ретінде қарастырылады.

Жұмыста Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексінің, «Ойын бизнесі туралы» Заңының, сондай-ақ азаматтардың, әсіресе жастардың және халықтың әлеуметтік осал топтарының мүдделерін қорғауға бағытталған нормативтік құқықтық актілердің нормалары қарастырылған. Мақалада Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының, Еуропалық Одақтың қазіргі стратегиялары және Scopus және Web of Science халықаралық деректер қорларында жарияланған эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері талданады.

Құқықтық реттеу мен практикалық алдын алу шараларының өзара байланысына, оның ішінде цифрлық мониторинг технологияларын енгізуге, әлеуметтік-психологиялық көмек көрсету жүйесін дамытуға, бос уақытты жауапты өткізу мәдениетін қалыптастыруға ерекше назар аударылады.

Мақалада отандық және шетелдік тәсілдерге сыни шолу жасалып, заңнамадағы олқылықтарды анықтау және алдын алу бағдарламаларын іс жүзінде жүзеге асыру қарастырылған. Бұл жұмыстың ғылыми жаңалығы құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алу саласындағы мемлекеттік саясатты жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік беретін халықаралық тәжірибе мен ұлттық құқықтық шындықты салыстыруында.

Түйін сөздер: ойынға тәуелділік, алдын алу, мемлекеттік саясат, құқықтық реттеу, Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексі, ойын бизнесі, ДДСҰ, халықаралық тәжірибе, тәуелділік, әлеуметтік қамсыздандыру.

Түсті: 22.07.2025. Мақұлданды: 24.09.2025. Онлайн қолжетімді: 30.09.2025

Кіріспе

Ойынға тәуелділік қазіргі қоғамдағы химиялық емес тәуелділіктің ең қауіпті түрлерінің бірі болып саналады, ол азаматтардың әлеуметтік әл-ауқатына, психикалық денсаулығына және экономикалық тұрақтылығына жойқын әсер етеді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) мәліметтері бойынша, соңғы жылдары құмар ойындарға тәуелділіктен зардап шегетін адамдар, әсіресе жастар мен әлеуметтік осал топтар арасында тұрақты өсу байқалады. Казиноларды, букмекерлік кеңселерді, электронды құмар ойындарды және онлайн платформаларды қамтитын ойын индустриясы цифрландыру мен жаһанданудың арқасында қарқынды дамып келеді. Бұл бір жағынан экономика үшін жаңа табыс көздерін туғызса, екінші жағынан кешенді мемлекеттік реттеуді және алдын алу шараларын қажет ететін елеулі әлеуметтік тәуекелдерді тудырады [1].

Ойын бизнесін құқықтық реттеу және ойынға тәуелділіктің алдын алу шаралары халықты әлеуметтік қорғау және денсаулық сақтау саласындағы ұлттық саясаттың маңызды бөлігіне айналуда. Қазақстан Республикасында бұл мәселе соңғы екі онжылдықта заңды ойын нарығының өсуіне де, ұлттық заңнамалық шектеулерді айналып өтетін заңсыз онлайн платформалардың көбеюіне де байланысты өзекті бола бастады.

Еуропалық Одақ пен Солтүстік Америка елдерінде құмар ойындар индустриясын қатаң реттеуді де, тәуелді адамдарды оңалту бағдарламаларын да қамтитын ойынға тәуелділікпен күресудің кешенді стратегиялары әзірленді. Мысалы, Ұлыбританияда операторларды міндетті лицензиялауды, жарнамалық лимиттерді және кәмелетке толмағандардың құмар ойындарға қол жетімділігін қатаң бақылауды қамтамасыз ететін Gambling Act 2005 жұмыс істейді [2]. Финляндияда әлеуметтік тәуекелдерді азайту мақсатында құмар ойындарға мемлекеттік монополия қолданылады, ал ойын бизнесінен түскен пайда Денсаулық сақтау мен әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыруға жұмсалады [3].

ДДСҰ құмар ойындарға тәуелділікті ICD-11 (2019) аурулардың халықаралық классификациясына ресми түрде енгізілген психикалық бұзылыс ретінде қарастырады, бұл мәселені шешуге медициналық-әлеуметтік тәсілдің қажеттілігін атап көрсетеді [4]. Scopus және Web of Science журналдарында жарияланған зерттеулер алдын алудың ең тиімді шаралары құқықтық реттеу, әлеуметтік білім беру және ойыншылардың мінез-құлқын бақылаудың цифрлық құралдарын енгізу екенін растайды.

Ойын бизнесін реттеудің қазақстандық моделі 2007 жылғы 12 қаңтардағы «Ойын бизнесі туралы» Қазақстан Республикасының заңына негізделген [5]. Бұл заң казино мен букмекерлік кеңселердің (Қапшағай және Щучинск) жұмыс істеуі үшін шектеулі аймақтарды белгілейді, лицензиялау мен салық саясатын реттейді. Алайда, онлайн-ойын сегментінің дамуы және трансұлттық операторлардың пайда болуы заңнаманы жетілдіруді және профилактикалық жұмысты күшейтуді талап ететін жаңа сын-қатерлер туғызды.

2023 жылы Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексі қабылданды, ол халықтың денсаулығын сақтау және тәуелділіктің алдын алу шараларын қамтитын әлеуметтік саясатқа кешенді көзқарас бекітті [6]. Негізгі заңнаманың болуына қарамастан іс жүзінде бірқатар проблемалар сақталуда: заңсыз платформаларға жеткіліксіз бақылау, білім

беру жүйесіне профилактикалық бағдарламалардың әлсіз интеграциясы, тәуелділерге психологиялық және медициналық көмек көрсетуді қаржыландырудың шектеулілігі.

Заңсыз құмар ойындарға байланысты құқық бұзушылықтар санының өсуін, сондай-ақ азаматтардың кеңес алуға өтініштерінің артуын тіркейтін ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі мен ҚР Ішкі істер министрлігінің деректері ерекше назар аударуға лайық. Бұл мемлекеттік саясаттың профилактикалық құрамдас бөлігін күшейту және ойын белсенділігін бақылау үшін жасанды интеллект және Big Data технологияларын пайдалануды қоса алғанда, инновациялық тәсілдерді енгізу қажеттілігін көрсетеді [7].

Осы мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасындағы ойынға тәуелділіктің алдын алудың өзекті мәселелеріне кешенді талдау жүргізу, қолданыстағы нормативтік құқықтық актілердегі құқықтық және институционалдық олқылықтарды анықтау, халықаралық тәжірибені ескере отырып, мемлекеттік саясатты жетілдіру бағыттарын ұсыну.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- ойынға тәуелділіктің түсінігі мен әлеуметтік салдарын нақтылау;
- ойын бизнесін және тәуелділіктің алдын алуды реттейтін қазақстандық заңнамалық базаны талдау;
- ұлттық механизмдерді (ДДСҰ, ЕО алдын алу саясаты табысты жүргізілген елдер) халықаралық тәжірибемен салыстыру;
- ойынға тәуелділікті әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде зерттеудің әдістемелік тәсілдерін анықтау;
- реформалау бойынша ұсыныстарды тұжырымдау.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы – алғаш рет Әлеуметтік кодексті іске асыру және халықаралық стандарттармен салыстыру контекстінде Қазақстанда ойынға тәуелділіктің алдын алудың құқықтық аспектілерін жүйелеуге әрекет жасалды. Мақалада құқықтық, әлеуметтанулық және саясаттанулық тәсілдерді біріктіретін пәнаралық талдау әдістері қолданылады, бұл проблеманы біртұтас түсінуге және тәжірибеге бағытталған ұсыныстарды жасауға мүмкіндік береді.

Тақырыптың өзектілігі

XXI ғасырда құмар ойындарға тәуелділік қоғамдық денсаулық пен әлеуметтік тұрақтылыққа төнетін ең ауыр қатерлердің бірі ретінде танылды. Бұл жеке адамға ғана емес, отбасына, жұмыс орындарына, жалпы қоғамға кері әсерін тигізеді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) мәліметтері бойынша патологиялық құмар ойындар ресми түрде аурулардың халықаралық классификациясына (ICD-11) енгізілген психикалық бұзылыс болып саналады [4]. Бұл құқықтық реттеуді, медициналық көмекті және әлеуметтік бағдарламаларды қоса алғанда, профилактикаға жүйелі көзқарас қажеттігін көрсетеді.

Қазақстан үшін құмар ойындарға тәуелділік мәселесінің өзектілігі бірнеше факторлармен анықталады:

Біріншіден, букмекерлік кеңселер мен цифрлық казиноларды қоса алғанда, онлайн ойын индустриясының қарқынды дамуы жастар мен әлеуметтік топтарды құмар ойындарға тартудың жаңа әдістерін жасады. Ойын индустриясының физикалық

инфрақұрылымының шектеулеріне қарамастан (заңнама казинолар мен ойын залдарының тек арнайы белгіленген аймақтарда – Щучинск және Конаевта жұмыс істеуіне рұқсат береді), интернет іс жүзінде шексіз болып қала береді. Бұл заңсыз нарықтың өсуіне және мемлекеттік қадағалаудың тиімділігінің төмендеуіне әкеледі.

Бұл салада Қазақстандағы құмар ойындарға тәуелділік мәселесін жақсы түсінуге, қауіп факторларын анықтауға, тиімді алдын алу және басқару стратегияларын әзірлеуге көмектесетін жоғары сапалы ғылыми басшылыққа қажеттілік жоғары. Осы саладағы мемлекеттік саясатты қалыптастыруға ғылыми көзқарас басқару шешімдерінің тиімділігін арттыру үшін ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік-экономикалық негізделуі үшін де маңызды, бұл динамикалық өзгеретін ортада ерекше өзекті [8].

Екіншіден, экономикалық қиыншылықтарға, жұмыссыздыққа және кірістердің тұрақсыздығына байланысты айтарлықтай әлеуметтік қысым бар. Әлеуметтік зерттеулер осал топтар құмар ойындарға тәуелділік қаупіне көбірек ұшырайтынын көрсетеді, өйткені олар құмар ойындарды қаржылық мәселелерді «жылдам шешу» ретінде қабылдайды. Осылайша, профилактиканы тек құқықтық ғана емес, әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан да қарастыру керек.

Үшіншіден, Қазақстандағы ойын бизнесін құқықтық реттеуде бірқатар міндеттер тұр. «Ойын бизнесі туралы» Заң бұл саланы жүйелеуде маңызды қадам болды, бірақ соңғы тәжірибе оның шектеулерін анықтады [5]. Атап айтқанда, заңнама онлайн-ойындардың трансшекаралық сипатын толық көлемде ескермейді, құмар ойындардың жарнамасын жеткілікті реттемейді және денсаулық сақтау және әлеуметтік алдын алу шараларымен әлсіз интеграцияланған. 2023 жылы қабылданған ҚР Әлеуметтік кодексі мемлекеттің әлеуметтік саясатының негіздерін бекітті, бірақ ойынға тәуелділік мәселелері осы уақытқа дейін үзінді түрінде көрініс тапты.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, ойынға тәуелділіктің тиімді алдын алу кешенді тәсілсіз мүмкін емес. ЕО елдері құмар ойындарды жарнамалауға шектеулер енгізді, құмар ойындардан шеттетілген тұлғалардың («self-exclusion lists») ұлттық тізімдерін жасады және лицензиялық кірістерді емдеу және оңалту бағдарламаларына бағыттады. Австралия мен Канада ойыншылардың мінез-құлқын бақылау және талдау үшін тәуелділік белгілерін ерте анықтауға мүмкіндік беретін цифрлық құралдарды белсенді түрде қолданады [9]. Бұл мысалдар Қазақстанға ұлттық жағдайларды ескере отырып, заманауи халықаралық тәжірибені интеграциялау қажеттілігін көрсетеді.

Осылайша, зерттеудің өзектілігі факторлардың жиынтығымен анықталады: құмар ойындарға тәуелділіктің өсіп келе жатқан ауқымы, құқықтық реттеудің жеткіліксіздігі, әлеуметтік-экономикалық мәселелер және халықаралық тәжірибені біріктіру қажеттілігі. Тақырыптың ғылыми және практикалық маңыздылығы ойынға тәуелділіктің алдын алудың құқықтық базасы мен мемлекеттік бағдарламаларын жетілдіру әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға, азаматтардың маргиналдану қаупін азайтуға және әлеуметтік қорғау жүйесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттерге шолу

Ойынға тәуелділікті әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде зерттеу қазіргі ғылыми әдебиеттерде маңызды орын алады. Зерттеулер бұл мәселенің құқық, әлеуметтану, психология және медицинаны біріктіретін пәнаралық екенін көрсетеді.

Құмар ойындарға тәуелділікке халықаралық ғылыми қоғамдастықта көбірек көңіл бөлінуде. Scopus және Web of Science-те индекстелген журналдарда жарияланған зерттеулер құмар ойындарға тәуелділік жан-жақты профилактика мен медициналық араласуды қажет ететін психикалық бұзылыс екенін атап көрсетеді. Осылайша, S.Gainsbury (2021) зерттеулері онлайн құмар ойындардың таралуы, әсіресе виртуалды платформалар қол жетімді болған жастар арасында тәуелділік қаупін арттырғанын көрсетеді [10]. Hing және Russell (2020) ЕО елдеріндегі және Австралиядағы қатаң құқықтық реттеу құмар ойындардың әлеуметтік салдарын азайтуға көмектесетінін атап өтеді [11].

Халықаралық әдебиеттің жеке саласы халықаралық құқықтық нормалар мен реттеушілік тәжірибелерді талдауға қатысты. Еуропалық комиссияның құжаттарында (2022) тәуелділіктің алдын алу заңнамалық шараларды, әлеуметтік қолдау бағдарламаларын және білім беру науқандарын үйлестірмей мүмкін еместігін атап көрсетеді [12]. ДДСҰ ресми түрде құмар ойындарға тәуелділікті психикалық бұзылыс ретінде мойындады, оның ішінде ICD-11 (2019), бұл құқықтық реттеу мен ұлттық алдын алу бағдарламаларын дамыту үшін маңызды ынталандыру болды [4].

Қазақстандық зерттеушілер де бұл мәселені, бірақ көбінесе ойын бизнесін құқықтық реттеу аясында қарастырған. Мысалы, Сартаева мен Әлімжанова (2021) ойын бизнесінің операторларын лицензиялаудың қолданыстағы жүйесі құмар ойындарға тәуелділіктің әлеуметтік қауіптілігін болдырмауда жеткіліксіз тиімді екенін атап көрсетеді [7].

Сонымен қатар, ғылыми жарияланымдарда Қазақстанда алдын алу мәселесі жеткілікті терең зерттелмегені көрсетілген. Салық салу және операторлардың қызметін реттеу мәселелеріне баса назар аударылады, ал профилактиканың әлеуметтік және психологиялық аспектілері шетте қалады. Сарыбай М., Жандосқызы Ұ. ойын бизнесін экономикалық өсіммен және инвестициялық әлеуетпен байланыстырады, бірақ тек жанама түрде тәуелділік мәселелерін қозғайды [13]. Бұл ұлттық зерттеулердегі теңгерімсіздікті көрсетеді.

Қазақстанның қазіргі заманғы мемлекеттік құжаттары да жүйелі тәсілдің қажеттілігін растайды. Қабылданған ҚР Әлеуметтік кодексі Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау қағидаттарын бекітті, алайда ойынға тәуелділіктің алдын алу туралы арнайы ережелер үзінді түрде тұжырымдалған [6]. Мәдениет және ақпарат министрлігінің есептері заңсыз онлайн платформалар санының өсуін тіркейді, бірақ оңалту мен алдын алудың егжей-тегжейлі бағдарламалары жоқ [14].

Осылайша, әдебиеттерге шолу шетелдік зерттеулер медициналық, әлеуметтік және құқықтық шараларды біріктіруге негізделген ойынға тәуелділіктің алдын алудың тұтас тұжырымдамасын дамытатынын көрсетеді. Қазақстанда бұл тақырып негізінен ойын бизнесін құқықтық реттеу аясында қалады. Бұл халықаралық тәжірибелерді ұлттық заңнамаға бейімделе отырып талдай алатын ғылыми және практикалық алшақтықты тудырады.

Зерттеу әдістері

Мемлекеттік саясат пен құқықтық реттеу контекстінде ойынға тәуелділіктің алдын алу мәселелерін зерттеу кешенді тәсілді қажет етеді, өйткені бұл құбылыс көп қырлы

сипатқа ие. Ойынға тәуелділік құқықтық, әлеуметтік, медициналық және мәдени салаларға әсер етеді, бұл пәнаралық зерттеу әдістемесін қолдануға әкелді.

Зерттеудің дереккөзі материалдардың төрт негізгі тобын қамтиды: нормативтік құқықтық актілер, халықаралық құжаттар, ғылыми әдебиеттер, ресми статистика және эмпирикалық деректер.

1. Нормативтік-құқықтық актілер

Талдаудың құқықтық негізі ретінде азаматтардың әлеуметтік және медициналық құқықтарын бекітетін Қазақстан Республикасының Конституциясы [15], сондай-ақ жағымсыз әлеуметтік құбылыстардың алдын алу және халықтың денсаулығын қорғау шараларын қоса алғанда, мемлекеттік әлеуметтік саясаттың басымдықтарын айқындайтын Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 20 сәуірдегі Әлеуметтік кодексі пайдаланылды [6]. Сонымен қатар, азаматтардың құмар ойындарға қол жеткізуін шектеудің және кәмелетке толмағандарды тартудың алдын алудың құқықтық шеңберін қалыптастыратын ойын бизнесі, жарнама және ақпараттық қауіпсіздік саласындағы заңнамаға айтарлықтай назар аударылды.

2. Халықаралық құжаттар

Салыстырмалы талдау үшін халықаралық шарттар мен ұсыныстар, атап айтқанда балалардың қанау мен жаман әдеттерден қорғау құқығын бекітетін БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясы қолданылды. Сонымен қатар, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) материалдары талданды, мұнда ойынға тәуелділік аурулардың халықаралық классификациясында (ICD-11) психикалық бұзылыс ретінде қарастырылады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ассамблеясының мемлекеттерге цифрлық және мінез-құлыққа тәуелділіктің алдын алу шараларын ұсынатын құжаттары да маңызды.

3. Ғылыми әдебиеттер

Қазақстандық заңгерлер мен әлеуметтік саясат мамандарының ойын бизнесін реттеуге және азаматтардың құқықтарын қорғауға арналған мақалаларын қоса алғанда, отандық және шетелдік авторлардың ғылыми әдебиеттері пайдаланылды. Scopus және Web of Science базаларынан шетелдік басылымдар ойынға тәуелділіктің табиғатын, оның психикалық денсаулыққа әсерін және алдын алу әдістерін көрсетеді [16]. Сондай-ақ, цифрлық орта, бос уақыт және тәуелді мінез-құлық мәселелерін қарастыратын монографиялар мен талдамалық баяндамалар тартылды.

4. Ресми статистика және эмпирикалық материалдар

Қорытындыларды растау үшін Қазақстан Республикасы Статистика комитетінің деректері, Денсаулық сақтау министрлігі мен Мәдениет және спорт министрлігінің есептері пайдаланылды. ДДҰ мен Еуропалық құмар ойындар мен тәуелділіктерді зерттеу қауымдастығының басылымдары да қолданылды. Эмпирикалық база ретінде қазақстандық зерттеу орталықтары жүргізген әлеуметтанулық сауалнамалар, жастар арасында тәуелділіктің алдын алумен айналысатын үкіметтік емес ұйымдардың есептері, сондай-ақ құмар ойындарға заңсыз қатысуға байланысты істер бойынша сот практикасы тартылды.

Әдістемелік тәсілдер

Талдаудың кешенділігін қамтамасыз ететін әртүрлі зерттеу әдістері қолданылды.

Ресми-құқықтық әдіс Қазақстанның нормативтік актілері мен халықаралық құжаттарды қарауға, реттеудегі олқылықтар мен қайшылықтарды анықтауға мүмкіндік берді.

Қазақстанның тәжірибесін халықаралық тәжірибемен (ЕО, АҚШ, Оңтүстік Корея және Сингапур) салыстыру үшін салыстырмалы құқықтық әдіс қолданылды.

Жүйелік тәсіл құқықтық нормалар, мемлекеттік саясат шаралары және білім беру және медициналық тәжірибе арасындағы байланысты анықтауға мүмкіндік берді.

Әлеуметтанулық әдістер (сауалнамалар, контент-талдау) халықтың құмар ойындарға қатынасын және тәуекелдер туралы хабардар болу деңгейін анықтауға мүмкіндік берді.

Статистикалық талдау ойынға тәуелділіктің ауқымы, ойын бизнесінің экономикалық көрсеткіштері және медициналық көмекке жүгіну туралы ресми деректерді өңдеу үшін пайдаланылды.

Пәнаралық тәсіл мәселені біртұтас түсіну үшін медициналық, құқықтық және әлеуметтік деректерді біріктіруді қамтамасыз етті [17].

Зерттеу кезеңдері

Зерттеу кезең кезеңімен жүргізілді:

- Зерттеу мақсаттары мен гипотезасын анықтау.
- Дереккөздерді жинау және жүйелеу-заңнама, статистика, ғылыми жарияланымдар.
- Ұлттық және халықаралық нормаларды құқықтық талдау.
- Шетелдік тәжірибелерді салыстырмалы талдау.
- Эмпирикалық деректерді социологиялық түсіндіру.
- Мемлекеттік саясатты жетілдіру бойынша қорытындылар синтезі және ұсыныстарды тұжырымдау.

Зерттеудің шектеулері

Шектеулер Қазақстандағы статистиканың шектеулі қолжетімділігімен, тәуелділіктің халықаралық жіктемелеріндегі айырмашылықтармен (мысалы, DSM-5 және ICD-11), сондай-ақ цифрлық ортадағы жылдам өзгерістермен және құмар ойындарға тартудың жаңа нысандарының пайда болуымен байланысты.

Әдістерді таңдаудың негіздемесі

Кешенді әдістемені таңдау ойынға тәуелділіктің пәнаралық сипатына байланысты: бұл құқықтық, әлеуметтік, медициналық және мәдени проблема. Құқықтық талдауды қолдану Ұлттық заңнамадағы олқылықтарды анықтауды қамтамасыз етті, ал әлеуметтанулық және статистикалық әдістер бұл тұжырымдарды нақты тәжірибе деректерімен растауға мүмкіндік берді.

Талқылаулар мен нәтижелер

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы құмар ойындарға тәуелділік бірте-бірте өзінің салдары бойынша алкогольдік және нашақорлықпен салыстырылатын күрделі әлеу-

меттік қауіпке айналып келе жатқанын растайды. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметі бойынша, «ойын ойынының бұзылуы» психикалық бұзылыс ретінде аурулардың халықаралық классификациясына (ICD-11) енгізілген. Осылайша, халықаралық құжаттар құмар ойындарға тәуелділікті кешенді профилактика мен реттеуді қажет ететін медициналық-әлеуметтік проблема ретінде таниды.

Әлеуметтанулық зерттеулер орталығы жүргізген социологиялық сауалнамалар көрсеткендей, 15-29 жас аралығындағы жастардың 18%-ға дейін құмар ойындарға немесе ақша үшін онлайн ойындарға кем дегенде бір рет қатысқан. Респонденттердің шамамен 6% құмар ойындарға қатысты мінез-құлқын бақылауда қиындықтарға тап болғанын хабарлады, бұл тәуелділіктің даму қаупін көрсетеді. Бұл деректер мемлекеттің араласуының өзектілігін және құқықтық реттеу қажеттілігін растайды [18].

Қазақстан Республикасының Конституциясы құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алу саласындағы мемлекеттік саясаттың негізі болып табылады. 29-бапта азаматтардың денсаулығын сақтауға құқығы, ал 27-бапта мемлекеттің отбасын, ананы, баланы және жастарды қорғау міндеті бекітілген. Сонымен қатар, Конституция Қазақстанды әлеуметтік мемлекет ретінде анықтайды, бұл ойын бизнесінің коммерциялық мүдделерінен гөрі алдын алу мен халықтың денсаулығын қорғауға басымдық береді [15]. Осы тұрғыда ойынға тәуелділіктің алдын алу тек медициналық міндет ретінде ғана емес, азаматтардың әлеуметтік құқықтарын жүзеге асыру элементі ретінде де қарастырылады.

2023 жылы Әлеуметтік кодекстің қабылдануы еліміздің әлеуметтік саясатын жүйелеудегі маңызды қадам болды. Кодекс жағымсыз әлеуметтік құбылыстардың алдын алу, оның ішінде психикалық денсаулықты сақтау және халықты тәуелділіктен қорғау қағидаттарын белгілейді [6].

Кодекстің ережелерін талдау мынаны көрсетеді:

- тәуелділіктің алдын алу – мемлекеттік әлеуметтік саясаттың басым бағыты;
- денсаулық сақтау және білім беру органдарына тәуелділік мінез-құлқын ерте анықтау және алдын алу бағдарламаларын әзірлеу қажет;
- алдын алу саласындағы ведомствоаралық ынтымақтастық қағидаты бекітілген.

Осылайша, Әлеуметтік кодекс құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алуды жалпы әлеуметтік қорғау жүйесіне біріктіру үшін нормативтік база ретінде қызмет етеді.

Қазақстандағы ойын бизнесінің ерекшелігі оның қатаң аумақтық шектеуінде жатыр: ойынханалар мен ойын залдары тек арнайы белгіленген аймақтарда (Қапшағай және Щучинск-Бурабай аймақтары) жұмыс істей алады.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев ойынға тәуелділік азаматтардың қаржылық әл-ауқатына теріс әсер ететін, отбасын бұзатын, қылмыс пен суицидке әкелетін ауыр әлеуметтік қасірет екенін атап өтті.

Интернет пен цифрлық платформалардың дамуымен мәселе күшейе түсті, әсіресе жастар мен 18-35 жас аралығындағы адамдар осал болып шықты. Сарапшылардың пікірінше, смартфондар мен интернет арқылы құмар ойындарға оңай қол жеткізу, ойынның эмоционалды толқуы және онлайн казинолар мен букмекерлік кеңселердің жарнамасы қатысуға ықпал ететін негізгі факторлар.

Мемлекет лудоманияға қарсы кешенді шаралар қабылдауда. Құмар ойындарды реттеу туралы заң жобасын қабылдау, жарнамаға тыйым салуды енгізу, қатысудың

жас шегін арттыру, сондай-ақ қарызы жоғары адамдар үшін қолжетімділікті шектеу тәуелділік тәуекелдерін азайтуға арналған. Медициналық және әлеуметтік оңалтуды, интерактивті онлайн-ресурстарды, оңалту қызметтерін лицензиялауды және заңсыз платформаларды бұғаттауды қамтитын ұлттық алдын алу жүйесі әзірленуде. Құмар ойындарға тәуелді және тұрақты қатысушылар санының жоспарлы қысқаруы бюджет қаражатын бөлумен және емдеу мен алдын алу шараларын қамту бойынша егжей-тегжейлі көрсеткіштермен нығайтылады [19].

Осылайша, Қазақстанда құмар ойындарға тәуелділік ведомствоаралық көзқарасты талап ететін күрделі әлеуметтік мәселе ретінде қарастырылады: тәуелділік ауқымын азайту, жастарды қорғау және халықтың құқықтық және әлеуметтік санасын арттыру үшін мемлекеттің, қоғамдық ұйымдардың және психикалық денсаулық мамандарының бірлескен күш-жігері [20].

«Ойын бизнесі туралы» заң лицензиялау талаптары мен бақылау тетіктерін енгізеді. Дегенмен, тәжірибе көрсеткендей, құмар ойындардың маңызды бөлігі онлайн режимінде қозғалады, мұнда реттеу жеткіліксіз тиімді болып қалады.

Қазақстандағы лудоманияны зерттеу нәтижелерін талдау алғаш рет бірқатар гипотезаларды нақты деректермен растайды. Негізгі тенденциялар интернет арқылы құмар ойындардың жаппай қол жетімділігі, материалдық мотивациядан эмоционалды мотивацияның басым болуы, онлайн-казино мен спорттық ставкалардың жоғары танымалдығы, сондай-ақ қауіпсіздік елесін тудыратын заңсыз платформалардың таралуы болды. 18-35 жас аралығындағы жас ер адамдар, әсіресе қаржылық қиындықтары немесе психологиялық проблемалары бар, ең осал топты білдіреді. Заңнамалық шектеулер туралы аз хабардар болу және тыйым салынған платформаларға оңай қол жеткізу тәуелділіктің пайда болу қаупін арттырады.

Бүгінгі таңда смартфондар, Telegram-дың болжамды арналары және Instagram-дағы блогтар сияқты сандық арналар құмар ойындарға негізгі кіру нүктелеріне айналууда. Мәселенің кешенді сипаты ведомствоаралық тәсілді талап етеді: тәуелділіктің алдын алу, халықтың хабардарлығын арттыру және көмектің тиімді бағдарламаларын енгізу үшін мемлекеттік органдардың, қоғамдық ұйымдардың және басқа да мүдделі тараптардың іс-әрекеттерін үйлестіру. Ресми статистиканың тапшылығы жүйелік мониторинг пен ойынға тәуелділікпен күресудің ұзақ мерзімді шараларының қажеттілігін көрсетеді [21].

Ақпараттық кеңістікті қорғау жөніндегі нормативтік құқықтық актілердің маңызы ерекше. Қазақстанда теледидармен балаларға арналған басылымдарда құмар ойындарды насихаттауға тыйым салатын «Жарнама туралы» заң бар. Дегенмен, әлеуметтік желілер мен жылдам хабар алмасу қолданбалары әлі де заңсыз ресурстарды жылжыту үшін бос орындар ұсынады [22].

Халықаралық құжаттарды салыстырмалы талдау Қазақстанның құмар ойындарға тәуелділікті реттеуде әмбебап тәсілдерді ұстанатынын көрсетеді. БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясы (1989) мемлекеттерді балаларды қанаудан және құмарлықтың барлық түрлерінен, соның ішінде құмар ойындардан қорғауға міндеттейді.

ДДСҰ мемлекеттерге кеңес береді:

- ойынға тәуелділіктің алдын алудың ұлттық бағдарламаларын дамыту;
- мектептер үшін білім беру бағдарламаларын енгізу;
- тәуелділерге психиатриялық және психологиялық көмекке қол жеткізуді қамтамасыз

ету.

Еуропалық құмар ойындарды зерттеу қауымдастығы сонымен қатар ойыншы ойындарға қол жеткізуді өз еркімен шектеген кезде жарнаманы шектеу және «өзін-өзі алып тастау» (self-exclusion) технологияларын қолдану қажеттілігін атап көрсетеді [23]. Бұл тетіктер Қазақстанда да енгізілуі мүмкін.

Жиналған эмпирикалық материалдар ойынға тәуелділік жеке адамның денсаулығына ғана емес, сонымен бірге қоғамның әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығына да кері әсерін тигізетінін растайды. Негізгі салдардың арасында:

- берешек пен жеке банкроттықтың өсуі;
- отбасылық қатынастардың бұзылуы;
- ойын белсенділігін қаржыландыру қажеттілігімен байланысты ұсақ және орташа қылмыстың өсуі.

Сот тәжірибесі көрсеткендей, ойынға тәуелділіктен зардап шегетін адамдар көбінесе несиелік міндеттемелерді орындамаған немесе ұсақ мүлктік қылмыс жасаған жағдайда айыпталушыға айналады [24].

Жүргізілген талдау Қазақстанның ойынға тәуелділіктің алдын алуда бірқатар қадамдар жасағанын көрсетті:

- ойын бизнесін заңнамалық шектеу;
- арнайы ойын аймақтарын құру;
- құмар ойындарды жарнамалауға тыйым салу;
- мектептерде профилактикалық бағдарламаларды дамыту.

Дегенмен, шешілмеген мәселелер де бар:

- онлайн ойындарды қадағалаудың жеткіліксіздігі;
- жастар арасындағы профилактикалық жұмыстардың әлсіздігі;
- мамандандырылған медициналық көмекке қолжетімділіктің шектелуі;
- ведомствоаралық ынтымақтастықтың бытыраңқылығы.

Халықаралық тәжірибені салыстырмалы талдау бірнеше тиімді тәжірибені анықтады:

– Оңтүстік Корея жасөспірімдердің түн ортасынан кейін онлайн ойындарға кіруіне автоматты түрде тыйым салатын «shutdown» жүйесін енгізді.

– Ұлыбритания өзін-өзі алып тастау механизмдерін белсенді түрде енгізуде және прайм-тайм кезінде құмар ойындарының жарнамасын шектейді.

– АҚШ тәуелділер үшін мемлекеттік-жекеменшік оңалту бағдарламалары мен сенім телефондарын пайдаланады [12].

Бұл тәжірибелер Қазақстанда мәдени және құқықтық ерекшеліктерін ескере отырып бейімделуі мүмкін.

Ойынға тәуелділіктің алдын-алуды білім беру жүйесіне енгізу ерекше маңызға ие. Жауапты мінез-құлық пен цифрлық сауаттылықты қалыптастыру бағдарламалары мектеп курстарына біріктірілуі керек.

Медициналық тұрғыдан психиатриялық және психологиялық көмек жүйесін дамыту қажет. Бүгінде Қазақстанда ойынға тәуелділікпен жұмыс істейтін мамандардың тапшылығы бар.

Зерттеу нәтижелері Қазақстанда құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алу кешенді көзқарасты қажет ететін көп қырлы міндет екенін растайды. Негізгі тұжырымдарды келесідей қорытындылауға болады:

1. Конституциялық-құқықтық база алдын алу шараларын әзірлеу үшін негіз береді, бірақ салалық заңнамада нақтылауды талап етеді.

2. 2023 жылғы Әлеуметтік кодекс тәуелділік мінез-құлқының алдын алуды әлеуметтік қорғау жүйесіне біріктірді, бірақ іс жүзінде іске асыру тетіктері шектеулі болып қалады.

3. Ойын бизнесі туралы заңнаманы онлайн реттеу мен жарнамаға қатысты қайта қарау қажет.

4. Халықаралық стандарттар құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алудың ұлттық бағдарламасын әзірлеу қажеттілігін растайды.

5. Тәуелділіктің әлеуметтік салдары жан-жақты және отбасына, экономикаға және құқықтық тәртіпке әсер етеді.

6. Шет елдердің тәжірибесі цифрлық шектеулер, өзін-өзі алып тастау тетіктері және мемлекеттік-жекеменшік оңалту бағдарламалары сияқты шаралардың тиімділігін көрсетеді.

7. Негізгі бағыт білім беру және медициналық алдын алу шараларын дамыту болып қала береді.

Осылайша, ойынға тәуелділіктің алдын алу денсаулық сақтау, азаматтардың құқықтарын қорғау және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясаттың бөлігі ретінде қарастырылуы керек.

Қорытынды

1. Құқықтық реттеуді күшейту

Қазақстандағы ойын бизнесін мемлекеттік реттеудің қазіргі заманғы тәжірибесі 2007 жылғы «Ойын бизнесі туралы» Заңға негізделеді, ол ойын мекемелерінің жұмыс істеуінің құқықтық шеңберін белгілейді, алайда цифрлық тәуелділіктің жаңа нысандарын толық көлемде қамтымайды. Онлайн құмар ойындарды дамыту жағдайында интернет-казиноларды, мобильді қосымшалар арқылы ставкаларды реттеуге және заңсыз платформаларды бұғаттау жүйелерін біріктіруге бағытталған өзгерістер енгізу қажет.

2023 жылғы ҚР Әлеуметтік кодексін мінез-құлыққа тәуелділіктің, оның ішінде ойынға тәуелділіктің алдын алу туралы жеке тараумен толықтыру қажет. Бұл алдын алу шараларын институционализациялауды және ведомствоаралық үйлестіруді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, азамат белгілі бір мерзімге құмар ойындарға қол жетімділікті өз еркімен шектеген кезде өзін-өзі алып тастау механизмін (self-exclusion) заңнамалық тұрғыдан бекіту қажет.

Жарнаманы реттеуге ерекше назар аудару керек. Қазіргі уақытта жарнама туралы заңнамада жекелеген ережелер бар, бірақ олар кәметке толмағандарды қорғау үшін жеткіліксіз. Жасөспірімдерге бағытталған жасырын жарнаманы (influencer marketing) шектеуді қоса алғанда, Онлайн және әлеуметтік медиа құмар ойындарының жарнамасын бақылауды күшейту қажет.

2. Институционалдық даму және ведомствоаралық үйлестіру

Ойынға тәуелділік-бұл мемлекеттің, медицина мен білімнің күш-жігерін біріктіруді талап ететін пәнаралық мәселе. Мемлекеттік саясат деңгейінде ҚР Үкіметі жанынан тәуелділіктің алдын алудың ұлттық орталығын құрған жөн, оның функцияларына мониторинг, ұсынымдар әзірлеу және ведомстволарды үйлестіру кіреді.

Бұдан басқа, нашақорлық пен алкоголизмге қарсы күрес жөніндегі қолданыстағы бағдарламаларға ұқсас 2026-2030 жылдарға арналған ойынға тәуелділіктің алдын алудың ұлттық бағдарламасын әзірлеу және енгізу маңызды. Бағдарлама тәуелділікті ерте анықтауға, халықтың хабардарлығын арттыруға, психологиялық қолдау көрсетуге және тиімді емдеуді ұсынуға бағытталған іс-шаралар кешенін көздеуге тиіс.

Жергілікті атқарушы органдар жергілікті жерлерде, соның ішінде мектептерде, университеттерде және жастар орталықтарында профилактикалық іс-шараларды ұйымдастыру үшін кеңейтілген өкілеттіктерге ие болуы керек. Бұл аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып, шаралардың бейімделуін қамтамасыз етеді.

3. Әлеуметтік және білім беру шаралары

Ойынға тәуелділіктің алдын алу білім беру және мәдениет саласындағы жүйелі жұмыссыз мүмкін емес. Құмар ойындардың тәуекелдері мен өзін-өзі бақылау әдістері туралы ақпаратты қамтитын цифрлық сауаттылық және тәуелділіктің алдын алу бойынша модульдерді мектеп және жоғары оқу орындарының оқу жоспарларына енгізу ұсынылады.

Жасөспірімдер мен жастарға психологиялық көмекке қолжетімділікті кеңейту қажет. Мектептер мен жоғары оқу орындарының базасында анонимді кеңес беру мүмкіндігімен психологиялық сүйемелдеу қызметтерін құру қажет. Қосымша кеңестер үшін мемлекеттік және мемлекеттік емес «жедел желілер» жұмыс істеуі тиіс.

Тәуелділіктің алдын алу саласында жұмыс істейтін үкіметтік емес ұйымдар мен қоғамдық қорларды қолдау да негізгі бағыт болып табылады. Мемлекеттік гранттар мен серіктестік жобалар оларға ресурстардың жетіспеушілігі жиі болатын жергілікті бағдарламаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілерде салауатты өмір салтын насихаттайтын және құмар ойындарға шамадан тыс құмарлықтың қаупін түсіндіретін ауқымды ақпараттық науқандар қажет.

4. Медициналық және оңалту шаралары

ДДСҰ ойынға тәуелділікті психикалық бұзылуларға (ICD-11) жатқызады, бұл ұлттық денсаулық сақтау жүйелерін оны медициналық көмек құрылымында ескеруге міндеттейді. Қазақстанда міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру (МӘМС) жүйесіне ойынға тәуелділіктің алдын алу және емдеу жөніндегі қызметтерді қосу орынды.

Кешенді көмек көрсететін оңалту орталықтарының желісін дамыту қажет: психотерапия, дәрі-дәрмекпен емдеу және әлеуметтік бейімделу. Сонымен қатар, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру аясында дәрігерлер мен психологтарды мінез-құлыққа тәуелділікті ерте анықтауға үйрету маңызды.

5. Сандық реттеу және бақылау

Онлайн құмар ойындардың өсуін ескере отырып, цифрлық реттеу тетіктерін күшейту қажет. Цифрлық даму министрлігі басқа органдармен бірлесіп заңсыз сайттарды бұғаттау жүйесін енгізіп, заманауи киберқауіпсіздік құралдарын пайдалануы тиіс.

Кәмелетке толмағандардың қатысуын болдырмайтын онлайн ойындардың барлық пайдаланушылары үшін жеке басын сәйкестендіруді енгізу перспективалы бағыт болып табылады. Сондай-ақ, бірқатар елдерде (мысалы, Оңтүстік Корея мен Сингапурда) қолданылатын ставкалар мен ойындардың болу уақытына шектеулер енгізу қажет.

6. Халықаралық ынтымақтастық

Ойынға тәуелділік проблемасы жаһандық сипатқа ие және Қазақстан халықаралық тәжірибеден айтарлықтай пайда көре алады. ДДСҰ және Еуропалық құмар ойындар мен тәуелділіктерді зерттеу қауымдастығымен ынтымақтастықты жандандыру қажет.

Сондай-ақ, технологияларды көшіру және Қазақстанға озық тәжірибелерді енгізу мақсатында құмар ойындарды реттеу жүйесі (мысалы, Ұлыбритания және Оңтүстік Корея) тиімді жұмыс істейтін мемлекеттермен екіжақты келісімдер жасасқан жөн.

7. Ғылыми зерттеулер және мониторинг

Тиімді саясатты әзірлеу үшін сенімді дәлелді база қажет. Мемлекеттік гранттар арқылы ойынға тәуелділік пен мінез-құлыққа тәуелділік саласындағы зерттеулерді қолдау керек.

Медициналық статистиканы, социологиялық сауалнамалардың нәтижелерін және сот практикасының деректерін біріктіретін ойынға тәуелділік туралы ұлттық мәліметтер базасын құрған жөн. Оның негізінде динамиканы үнемі бағалауға және түзету шараларын жасауға болады.

Ойынға тәуелділік – бұл мемлекет тарапынан кешенді жауап талап ететін күрделі әлеуметтік және медициналық проблема. Талдау нәтижесі Қазақстандағы қолданыстағы заңнама мен алдын алу шараларында бірқатар шектеулер бар екенін анықтады, атап айтқанда, онлайн құмар ойындарды реттеудің жеткіліксіздігі, жарнаманы бақылаудың әлсіздігі, ведомствоаралық ынтымақтастықтың бытыраңқылығы және халықтың мамандандырылған көмекке қолжетімділігінің шектелуі.

Мемлекеттік саясатты жетілдіру бірнеше бағыттар бойынша жүзеге асырылуы тиіс: Әлеуметтік кодексте алдын алу шараларын құқықтық бекіту, ұлттық бағдарламаларды институционалдық дамыту, білім беру және медициналық бастамаларды интеграциялау, цифрлық бақылауды күшейту және халықаралық ынтымақтастық.

Ұсынылған шараларды іске асыру ойынға тәуелділіктің таралуын азайтуға, халықтың осал топтарын, ең алдымен жастарды қорғауды қамтамасыз етуге және жалпы әлеуметтік саясаттың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл ретте табыстың негізгі шарты ведомствоаралық үйлестіру және қоғамды профилактикалық бағдарламаларға жүйелі тарту болады.

Осылайша, ойынға тәуелділіктің алдын алу Ұлт денсаулығы мен әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға ықпал ететін Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік саясаттың басым бағыты ретінде қарастырылуы тиіс.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Бұл зерттеуді «Қазақстандағы лудоманияны интегративті зерттеу және оны азайтудың көпсалалы стратегиялары» тақырыбында Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (№ BR24992927 бағдарламасы).

Авторлардың қосқан үлесі

Бұл мақаланы үш автор жазған:

Сериев Б.А. – зерттеуді тұжырымдау және жобалау, деректерді жинау мен талдауда және нәтижелерді түсіндіруде шешуші рөл атқарды. Ол жұмыстың жалпы тұтастығы үшін жауапкершілікті өз мойнына алды, деректердің дәлдігі мен мақаланың толықтығына қатысты мәселелерді шешті, қолжазба жазды, сыни бөлімдерді бағалады және аяқтады және тиісті әдебиеттерді зерттеді.

Толеген М.Ә. – негізгі тұжырымдарды дайындауда маңызды рөл атқарды, зерттеу процесін бақылап, қолжазбаны пысықтауға қатысты. Ол сонымен қатар соңғы нұсқаның сапасы мен дәлдігін жақсартуға үлес қосты.

Таубаев Б.Р. – сараптамалық басшылықты ұсынды, зерттеудің тұжырымдамасы мен әдіснамасын әзірлеуге жетекшілік етті. Ол қолжазбаны қарап, зерттеу материалдарын аударуға көмектесті.

Әдебиеттер тізімі

1. Gambling Capital. Global Gambling Industry Generates \$536bn in 2023 with H2 Expecting 7% Growth Expected in 2024. <https://h2gc.com/news/general/global-gambling-industry-generates-536bn-in-2023-with-7-growth-expected-in-2024> (өтініш берген күні: 10.05.2025)
2. Advice to Government - Review of the Gambling Act 2025 // <https://www.gamblingcommission.gov.uk/about-us/guide/advice-to-government-review-of-the-gambling-act-2025>
3. Finland. Gambling - Ministry of the Interior. Finland. URL: <https://intermin.fi/en/police/gambling> (өтініш берген күні: 10.05.2025).
4. World Health Organization. International Classification of Diseases, 11th Revision (ICD-11) for Mortality and Morbidity Statistics. - Geneva: WHO, 2019. - URL: <https://icd.who.int/en> (өтініш берген күні: 19.07.2025).
5. «Ойын бизнесі туралы» 2007 жылғы 12 қаңтардағы № 219-III Қазақстан Республикасының Заңы (2025.26.06. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30085891 (өтініш берген күні: 09.05 2025)
6. «Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексі» Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 20 сәуірдегі № 224-VII Кодексі (2025.15.09. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36492598 (өтініш берген күні: 09.05 2025)
7. Сартаева С., Алимжанова А. Қазақстандағы ойын бизнесін құқықтық реттеу: мәселелер мен перспективалар // ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ. Заң сериясы. – 2021. – №2. – Б.45–53.
8. Бурибаев Е.А., Хамзина Ж.А. Аналитический обзор исследований по проблемам зависимости от азартных игр. // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Юриспруденция» сериясы, – № 2 (76). – 2024. – Б. 11-22
9. European Commission. Recommendation 2014/478/EU of 14 July 2014 on principles for online gambling services and for responsible commercial communications of gambling services/ - Официальный журнал Европейского Союза, L 214, 06.08.2014.-URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014H0478> (өтініш берген күні: 19.07 2025)
10. Gainsbury S.M., Angus D.J., Blaszczynski A. Isolating the impact of specific gambling activities and modes on problem gambling and psychological distress in internet gamblers // BMC Public Health. – 2019. – Vol. 19, Article 1372. - DOI: 10.1186/s12889-019-7738-5.
11. Hing N., Russell A. M. T. Proximal and distal risk factors for gambling problems specifically associated with electronic gaming machines // Journal of Gambling Studies. – 2020. – Vol. 36, Issue 1. – P. 277–295. – DOI: 10.1007/s10899-019-09867-8
12. European Commission. Healthier Youth – Addressing the risks of online gambling and gaming . - Brussels: European Commission, 2023. - URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/health-and-long-term-care/healthier-youth-addressing-risks-online-gambling-and-gaming_en (өтініш берген күні: 19.07 2025)
13. Сарыбай М.Ә., Жандосқызы Ұ. Ойынға тәуелділік әлеуметтік мәселе ретінде: алдын алу және құқықтық реттеу механизмдері // Инновациялық Еуразия университетінің Хабаршысы. - 2025. - № 1. – Б. 231-236

14. Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі. 2024 жылғы ойын бизнесі жағдайы туралы есеп. – Астана: ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі, 2025. – 18 б.
15. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2022.19.09. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029 (өтініш берген күні: 09.05 2025)
16. Taylor, L. M., & Hillyard, P. (2009). Gambling awareness for youth: An analysis of the –Don't Gamble Away our Future™ program. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 7, 250-261.; McMahon, N., Thomson, K., Kaner, E., & Bamba, C. (2019). Effects of prevention and harm reduction interventions on gambling behaviours and gambling related harm: An umbrella review. *Addictive Behaviors*, 90, 380-388.).
17. Kim H.S., Hodgins D.C. Online gambling behavior in youth: A public health perspective // *Journal of Behavioral Addictions*. – 2020. – Vol. 9, № 3. – P. 220–231.
18. Сауалнама. (2023). Социологиялық зерттеу «Қазақстан жастары» // НИЦ «Молодежь». – Астана, 2023. – 137 б. // URL: <https://eljastary.kz/upload/iblock/f70/ggw1849fh0fs4pa3dg9sp3u851ftwbzl.pdf> (өтініш берген күні: 13.05.2024.).
19. Суркова С.С., Сактаганова И.С. Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын әлеуметтік-құқықтық қамсыздандыру. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Құқық сериясы. Vol. 143 №2(2023) // <https://doi.org/10.32523/2616-6844-2023-143-2-51-60>
20. Исмагулов Н. Тәуелділікті еңсеру: Қазақстанда лудоманиямен қалай күреседі? 30.06.2024 // https://check-point.kz/publication?id=1543&utm_source=chatgpt.com
21. «Қазақстандағы лудомания феномені және оның дамуына ықпал ететін факторлар» «Esbol Qory» Қорының талдамалық есебі 04 сәуір 2025 // <https://www.zakon.kz/obshestvo/6472670-pervoe-v-kazakhstane-issledovanie-ludomanii-provel-obshchestvennyy-fond-Esbol-Qory.html> (өтініш берген күні: 09.05 2025)
22. «Жарнама туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы № 508-ІІ Заңы (2025.15.09. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1045608 (өтініш берген күні: 09.05 2025)
23. World Health Organization. *International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11)*. – Geneva: WHO, 2019.
24. Жаксылыков Д. Қазақстандағы ойынға тәуелділік кезіндегі психологиялық көмек: жағдайы мен болашағы // *Психология ХАБАРШЫСЫ*. – 2023. – № 1. – Б. 72–80.

Б.А. Сериев¹, М.А. Толеген², Таубаев Б.Р.³

^{1,3}*Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Талдықорған, Казахстан*

²*Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан*

(¹seriev_bolat@mail.ru, ²www.vku.edu.kz, ³t_bauka1114@mail.ru)

Профилактика лудомании: актуальные проблемы государственной политики и правового регулирования

Аннотация: Статья посвящена анализу актуальных вопросов профилактики игровой зависимости в контексте государственной политики и правового регулирования в Республике Казахстан. Игровая зависимость рассматривается как комплексная социальная и медицинская

проблема, требующая междисциплинарного подхода и координации усилий различных государственных институтов.

В работе исследуются положения Социального кодекса Республики Казахстан, Закона «Об игорном бизнесе», а также нормативно-правовые акты, направленные на защиту интересов граждан, особенно молодежи и социально уязвимых групп. Анализируются современные стратегии Всемирной организации здравоохранения, Европейского союза и результаты эмпирических исследований, опубликованных в международных базах данных Scopus и Web of Science.

Особое внимание уделено вопросам соотношения правового регулирования и практических мер профилактики, включая внедрение цифровых технологий мониторинга, развитие системы социальной и психологической помощи, а также формирование культуры ответственного досуга.

В статье проводится критический обзор отечественных и зарубежных подходов, выявляются пробелы в законодательстве и практической реализации профилактических программ. Научная новизна работы заключается в сопоставлении международного опыта и национальных правовых реалий, что позволяет выработать рекомендации по совершенствованию государственной политики в сфере предупреждения игровой зависимости.

Ключевые слова: игровая зависимость, профилактика, государственная политика, правовое регулирование, Социальный кодекс РК, игорный бизнес, ВОЗ, международный опыт, аддикция, социальная безопасность.

B. Seriev¹, M. Tolegen², B. Taubayev³

^{1,3}*Zhetysay University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan*

²*Sarsen Amanzholov East Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan*

(¹*seriev_bolat@mail.ru*, ²*www.vku.edu.kz*, ³*t_bauka1114@mail.ru*)

Ludomania prevention: current issues of state policy and legal regulation

Abstract: The article is devoted to the analysis of topical issues of gambling addiction prevention in the context of state policy and legal regulation in the Republic of Kazakhstan. Gambling addiction is considered as a complex social and medical problem requiring an interdisciplinary approach and coordination of efforts by various state institutions.

The paper examines the provisions of the Social Code of the Republic of Kazakhstan, the Law 'On Gambling Business', as well as regulatory and legal acts aimed at protecting the interests of citizens, especially young people and socially vulnerable groups. It analyses the current strategies of the World Health Organisation and the European Union, as well as the results of empirical studies published in the international databases Scopus and Web of Science.

Particular attention is paid to issues related to the balance between legal regulation and practical prevention measures, including the introduction of digital monitoring technologies, the development of social and psychological support systems, and the formation of a culture of responsible leisure activities.

The article provides a critical review of domestic and foreign approaches and identifies gaps in legislation and the practical implementation of prevention programmes. The scientific novelty of the work lies in the comparison of international experience and national legal realities, which makes it possible to develop recommendations for improving state policy in the field of gambling addiction prevention.

Keywords: gambling addiction, prevention, public policy, legal regulation, Social Code of the Republic of Kazakhstan, gambling business, WHO, international experience, addiction, social security.

Авторлар туралы мәлімет:

Сериев Б.А. – заң ғылымдарының кандидаты, профессор, «І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КЕАҚ Басқарма мүшесі – жастар саясаты жөніндегі проректоры, 050043, Талдықорған, Қазақстан

Толеген М.Ә. – философия докторы (PhD), заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, ҚР ПҒА академигі, «С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті» КЕАҚ Басқарма Төрағасы-Ректоры, 070000, Өскемен Қазақстан

Таубаев Б.Р. – философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессоры (доцент), «І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КЕАҚ Басқарма мүшесі – академиялық мәселелер жөніндегі проректоры, 050043, Талдықорған, Қазақстан

Сериев Б.А. – кандидат юридических наук, профессор, Член Правления – проректор по молодежной политике НАО «Жетысуский университет им. И. Жансугурова, 050043, Талдықорған, Казахстан

Толеген М.А. – доктор философии (PhD), кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, академик АПН РК, Председатель Правления-Ректор НАО «Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова», 070000, Усть-Каменогорск, Казахстан

Таубаев Б.Р. – доктор философии (PhD), доцент (ассоциированный профессор), Член Правления – проректор по академическим вопросам НАО «Жетысуский университет им. И.Жансугурова, 050043, Талдықорған, Казахстан,

Seriyev B. – candidate of law, professor, Member of the Management Board-Vice-Rector for Youth Policy of Zhetysu University named after I. Zhansugurov, 050043, Taldykorgan, Kazakhstan

Tolegen M. – Doctor of Philosophy (PhD), Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chairman of the Management Board-Rector of S. Amanzholov East Kazakhstan University, 070000, Ust-Kamenogorsk Kazakhstan

Taubayev B. – doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor (Associate Professor), member of the board – vice-rector for Academic Affairs of Zhetysu University named after I. Zhansugurov, 050043, Taldykorgan, Kazakhstan

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).